

KÜLALEHT nr 97

Tsooru mõis, Litsmetsa, Luhametsa, Piisi, Roosiku, Savilöövi, Kikkaoja, Viirapalu

EESTLASED NORRAS

1989. aastal asutatud Võrumaa Talupidajate Liit on koondanud enda ridadesse talupidajad ja maaettevõtjad. Liidus on üle 150 liikme. Koostööd tehakse ka välispartneritega. Näiteks 22 aastat tagasi tehti algust Norra ja Eesti õpilasvahetustega. Vana-Antsla- ja Väimela tehnikumist valiti välja üks õpilane, kes suunati õppima Norra Öksnevadi põllumajanduskooli. Alates sellest ajast on koostöö jätkunud ja võib öelda, et viljadki valminud.

13. juulil alustas grupp Võrumaa talupidajaid õppesõitu Norramaa talupidajate juurde, et tutvuda sealse maaeluga. Loo autoril avanes võimalus reis kaasa teha ja järgnevalt mõningaid muljeid riigist, kuhu paljud Eesti nooredki tööle kipuvad.

Norra Kuningriik on kujult pikaksvenitatud ja kitsas, tugevalt liigestatud rannajoonega, mida iseloomustavad fjordid. Tüüpiline fjord on kitsas, sügav ja kõrgete järskude kallastega ning ulatub sügavale sise- maale. Norra pindala on 323 782 km². Sellest põllumajanduslikus kasutuses on kõigest 3,2% pindalast. Seega põllumajanduslikku maad on samapalju kui Eestis. Samas aga elanikkond, keda tarvis varustada toiduga, Eestiga võrreldes ligikaudu viis korda suurem. Alates 1814. aastast on Norra pealinn Oslo ja territoorium jagatud 19. kommuniks ehk maakonnaks. Norra ei kuulu Euroopa Liitu. Rahaühikuks on kroon, mis on eurost ligikaudu 8,4 korda väiksem.

Meie võtsime suuna Rogalandi, kus enam kui 20 aastat tagasi maabusid meie esimesed vahetusõpilased Elen Link (Masing) ja Vally Koorits. Vally elab praegu Vana-Antslas ja töötab Urvaste koolis.

Laevaga sõitsime Stockholmi ja läbi Rootsi Norra. Enne piiriületust sõitsime läbi ka Rootsis asuvast Antsla valla sõpruskommunist. Nähes tee ääres Säffle teeviita, meenusid hetked, mil 1991. aastal sai siinmail koos Antsla valla delegatsiooniga viibitud ja sõprusuhetele alus pandud. Säffle kommun on Antsla valda sotsiaalabiga tublisti toetanud. Samuti on rahastanud meie veeprojekte.

Kogu reisiloo teeb huvitavaks see, et sõidu programmi aitas kokku panna ja viibis meiega kaasas Kiidi taluperemees Aigar Pihu. Tema oli ka üks õpilasvahetuse algatajaid. Saatuse tahtel osutus meie teekonnal tõlgiks seesama Elen Raplamaalt, kes esimese Väimela tehnikumi õpilasena aastaks Norra õppima sõitis. Sellega üllatused ei piirdunud. Rogalandi maakonnas võttis meid vastu ja oli teejuhiks kohalik talunik Odd Udem, kes on Norra-Eesti seltsi liige. Ka Odd oli 22 aastat tagasi tegev vastastikuse õpilasvahetuse loomisest ning majutas oma talus Eestist saabunud õpilasi. Nad tundsid tema juures ennast nagu kodus. Odd ja Helga asendasid isa ja ema ning nende tütreid olid justkui õed. Peale koolitööd tehti koos kõiki talutöid. Kogemused Norra maaelust saadi põhja-

Suurem osa Norrast on mägine, kus allalaskuvad lumeveed moodustavad suuri koskesid. Koskede juurde on ehitatud hüdroelektrijaamu ja samuti turistidele peatuskohti.

Fotod : Kalle Nurk

likud, sest talus peeti lüpsikarja ja ka parajalt suur lambakari oli olemas. Kevadel aeti kogukonna lambad mägedesse, et siis sügisel taas koju tuua. Lamaste sügisene kojusaabumine on norralastele sündmuseks ja ilus vaatepilt. Isegi paljud välisturistid valivad Norra sõiduks selle aja. Elenil on neist aegadest ilusad mälestused. Elen jutustab emotsionaalselt hetke, kui kaljude tagant hakkab paistma lambakari. Neid reas muudkui tuleb ja tuleb – kokku tuhandeid. Orus aetakse lambad kokku selleks ettevalmistatud aedikusse, mille ümber on päiksekiirtena väikesed boksid. Sinna siis eraldab iga peremees oma lambakesed. Ja oh seda rõõmu, kui kokku lugedes kõik pead alles. Mägedes hunte pole, aga mõni lammas võib toiduotsingul kaljuprakku pugeda ning ei oska seal enam välja tulla. Seega saab ikka mõni lammas hukka.

Mõned kuud tagasi otsustas perekond Undem lõpetada lehmapidamise ja piimatootmise ning on nüüd pühendunud täielikult köögiviljakasvatusele. Pärast naftavarude avastamist Norras on elatustase tõusnud ning väiketalupidajatel raske konkureerida kõrgete hindadega. Mitmeski kohas nägime tühjaks jäänud farme. Maad ostavad kokku või rendivad suurtalunikud. On ju põllumaa seal väga hinnas. Aigar Pihu naljatamisi kommenteeris, et sealsed põllud on isegi väiksemad kui Haanjamaal. Maad kasutatakse intensiivselt. Näiteks Rogolandis kasvatatakse peamiselt raiheina, millest võetakse aastast viis niidet.

Odd Undemi köögivilja viiakse iga päeva varahommikul hulгимүүгифirmasse BAMA, mille osanik ta ka ise on. Seal saadetakse pakendid tellimuste järgi kaubandusse laiali. Saime võimaluse oma silmaga jälgida laotööd.

Eesti noored Indrek Kask (Antsla vald, Oe küla) ja Sigrít Piigli (Mõniste, Koemetsa küla), kes tutvusid Norras, on otsustanud elada koos ning elatust teenida piiri taga.

Teise päeva ringreisi õhtul võõrustas Odd meid oma kodus. Üllatus oli suur, kui meid tervitas lisaks pererahvale kaheksa Eesti noort. Selgus, et pärast Elenit ja Vallyt viibisid selles talus ka järgnevatel aastatel Eesti vahetusõpilased. Hiljem, kui eestlased hakkasid tööd otsima välismaalt, sai nende üheks peatuskohaks ka Odd Undemi talu. Lisaks eestlastele töötab talus

ka kolm poolakat. Märtsis saabuvad kohale esimesed tööliselised ning viimased lahkuvad novembris. Kõige kauem on üks neist näiteks töötanud juba 11 hooaega ja tuleb veel tagasi. Tööd on küll palju ja see on ka parajalt väsitav. Seepärast vaba aeg kulub peamiselt puhkamisele. Igatsust kodu järele aitab leevendada see, et töötas Norras on leitud peamiselt tuttavate kaudu. Seega ollakse juba eelnevalt omavahel kuidagi seotud. Kuna noorte hulgas on nii poisse kui ka tüdrukuid, on mitmete kooselu alguse saanud just seal. Vesteldes noortega sain teada, et pererahvas kohtleb neid kui oma lapsi. Süüa teevad nad küll ise, kuid toidukraamiga varustab pererahvas. Mõned aastad tagasi valmis seal isegi soome saun ja igal nädalavahetusel toimub grilliõhtu. Elu nagu hernel, kui välja jätta pikk tööpäev. Kokkuvõtteks võib lisada, et selle talu Eesti noored on pärit peamiselt Lõuna-Eestist, mitmed Antsla ja Mõniste kandist. Tihe suhtlemine eestlastega on Odd Undemis tekitanud armastuse Eesti vastu. Igal aastal võtab ta ette reisi Eestisse, külastades neid peresid, kes tema juures pikemalt peatunud. Samuti saab ta palju aru eestlaste omavahelistest jutujamistest.

Külastades Klepi kommuuni, jäi meelde eeskätt see, kuidas nad hoolitsevad laste hea tuleviku eest. Samuti olid vallaametnikud hästi kursis kohaliku põllumajandusega ja põllumeeste tegemistega. Eks see ole ka üheks põhjuseks, miks seal elanikkonna arvukus kasvab.

Kuna Norras on haritavat maad vähe ja huumusekiht õhuke, on ühes talus hakatud turustama jäätmete lagunemiset tekkinud mulda. Jäätmetena kasutatakse peamiselt kasvuhoonete ja söödatootmise jääke, loomade sisikondi, tallide allapanu. Muld läheb peamiselt katmikaladele, sest Norras on palju kasvuhooneid, kus peamiselt kasvatatakse tomateid. Katmikalade kasutamist võimaldab siinne odav elekter.

Külastasime veel väiketalupidajate baasil avatud talupoodi, samuti kanalit, mis varustas munadega haudejaama. Kanalaga ühes kompleksis oli ka lüpsifarm, mis peaaegu täielikult automatiseeritud. Seal toimus ka lehmälüps ilma inimese vahelesekumiset. Kogu kompleksi majandamisega saadi peresestelt hakkama.

TINE meierei, mis valmis 2009. aastal, oli kokku koondanud neli väiksemat meiereid ning selles toodeti juustu. Juustu tootmine käis robotite abil, inimesed töötasid ainult laborites või jälgisid arvutitest robotite tööd.

Eesti keelde tõlgituna Silla talus oli porgandite kasvatamine muljetavaldav. 65. hektarilt saadakse 4500 tonni porgandeid. Selle koristamiseks on soetatud isegi Norras ainulaadne kombain, mis maksis 4,5 miljonit krooni. Seal kasutati abitööjõuna 19 slovakki ja nelja norrakat.

Eestlastega kohtusime veel Barke Gardsbakere pagaritöökojas, kus Viljandimaa tüdruk tööl juba

kolmandat aastat. Koos Eesti noormehega on nad seal ennast sisse seadnud ning lapsed käivad kohalikus lasteaias. Esialgu pole neil plaanis kodumaale tagasi tulla. Sealne elu on elatuse teenimise suhtes turvalisem. Kindlalt on oma kodu rajanud Norramaaale ka meie reisil kaasas olnud Sarus seakasvatusega tegeleva Tiiu Musti onutütar Kati Must, kes abielus Norra noormehega ning nende kodu asub mäeahela jalamil suure järve kaldal. Peres kasvab neil kolm last.

Trollidest on palju lugusid ja legende, nad on Norra maskotiiks. Pilt on tehtud Holmenkolleni hüppemäel, Trolli kõrval seisab loo autor.

Ei möödunud päeva, mil poleks imestanud, kuidas inimesed suudavad sellistes tingimustes elada. Ainult tugev tahejõud ja töökus viivad edasi. Kohati on sealsed seadused karmimadki kui meil ja seadusi täidetakse. On meil ju levinud ütluski – „Korras nagu Norras!“

*Reisimuljeid jagas
Kalle Nurk*

MEIE MURED JA RÕÕMUD

Reisides ringi ja vaadates kuidas siin-seal elatakse, jääb esialgu mulje, et parem on ikka seal, kus meid ei ole. Mida sügavamalt teiste elu tundma õpime, seda kiiremini avastame peagi ka nende mured ja probleemid. Vaba pole nendest keegi. Vahe on ainult selles, kuidas püütakse leida lahendusi ja kas neid üldse otsitakse. Mõnikord tekitame probleeme kas teadlikult või teadmatusest juurdegi.

Fakt, et Tsooru kandi elanikkond iga aastaga üha väheneb, pole enam kellelegi uudiseks. Kuidas säilitada siinne elutegevus ja seda võimalikult hästi rakendada? Üheks võimaluseks on koostöö, kaaskodanike taluvus, otsimine ka halvas asjas häid külgi. Häid eesmärke silmas pidades on hakanud taas Tsooru raamatukogu ruumides koos käima külade ja seltsingute esindajad. Sai ju üheskoos päästetud tänavu kevadel Tsooru kevadlaada järjepidevus. Korraldajate meelest läks see nõnda korda, et andis indu korraldada laad ka järgmisel aastal. Viimasel koosviibimisel pandi paika isegi toimumise aeg – 2015. aasta 17. mail. Samaks jäid nii koht kui ka pühapäevane toimumisaeg.

Tsooru kevadlaadal müüjate paigutamiseks olid ametis Toomas Sild (vasakul) ja Rein Annus. Foto: Kalle Nurk

Korraldamises tulevad aga väikesed muudatused, et vältida ilmnunud vigu. Taas tullakse kokku augustikuus, et arutada külaelu elavdamise võimalusi. Üheks teeks on jõuda selgusele külavanema rollis. Sama küsimusele otsib lahendust ka vallavalitsus. Seega on meie koosolekule oodatud ka vallavanem ja valla arenguspetsialist.

Jälgige täiendavat informatsiooni!

Tsooru külaaktiivi nimel Kalle Nurk

ÜLDLAULU- JA TANTSUPEO TULI LÄBI EESTI

Tänavune suvi on järjekordselt rikkalik laulu- ja tantsupeo uudistega. Suuremaks võib lugeda iga viie aasta järel toimuvat pidu Tallinnas. Paljud tsoorulased on neid erakordseid elamusi nautida saanud. Esmakordselt Tsooru ajaloos valmistus tantsupeole pääsemiseks ka naisrahvatantsurühm Koidukiir. Segarühm on tantsuõpetaja Koidula Kuuse juhtimisel mitmel korral tantsupeol käinud. Rühma kokkusaamiseks ühineti Mõniste tantsijatega. Kahjuks jäid tänavu mõlemale rühmale tantsuväljakule pääsemiseks ukseid suletuks. See aga ei vähendanud tantsulusti. Nii maakonna pidu Kubijal kui ka 13. juulil toimunud Urvaste kihelkonnapäev võimaldasid õpitut teistele ette kanda.

4.- 6. juulil toimunud üldlaulu- ja tantsupeol said mitmedki meie kandi inimesed siiski peoõhku sisse hingata.

15. juunil jäi Rõuge surnuaias Koidula Kuusi hauaplaadi kõrvale põlema tõrvik, mille tuli oli süüdatud mööda Eestimaad ringelnud üldlaulu- ja tantsupeo tõrvikust. Foto: Markus Toom

15. juunil süüdati Tartus peotuli, mis alustas 1000. kilomeetrist teekonda jalgratastel mööda Eestit. Tule liikumise lähimaks punktiks Võrumaale oli Kambja. Seal toodi samal päeval tuli oma tõrvikuga Võrru ning linnapargis peeti pidu. Tule toomise üheks eesmärgiks oli austuse avaldamine manalatele läinud juhtidele, kelle juhendamisel on kollektiivid viibinud peol Tallinnas. Nii jõudis 15. juuni õhtuhämaruses tantsupeo tuli ka Rõuge surnuaiale, kuhu sängitatud Tsooru kauaaegse kultuurijuhhi ja tantsuõpetaja Koidula Kuusi põrm.

Tsooru tantsumemme sellisele austusavaldusele on tänava oodata järge. Sügisel, 8. oktoobril täitub 90 aastat Koidula Kuusi sünnist. 10. oktoobril toimub Tsooru rahvamajas sügispidu, kus meenutatakse tema töid ja tegemisi.

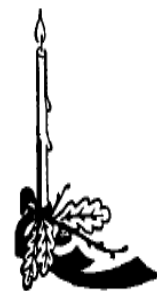
Külalehe esimeses jutus kirjutasin eestlastest, keda kohtasin Norras, aga neid võib kohata igas maailmajaos. Sama võib öelda tsoorulaste kohta Eestis. Näiteks oli meeldiv Tallinnas tantsupeosaginas kohata Kullar Viimset, kes kaamera õlal, liikus tantsijate keskel ning salvestas intervjuusid. Üldlaulu- ja tantsupeo tule ringreisi viimasel päeval sõidutas tuld meie rahvale Lepistu koolimaja peremehevahetusest tuntuks saanud Kristjan Prii. Temaga kohtusin Estonia juures, kui seal pidulikult tuld edasi anti.

MEENUTAME LAHKUNUID

Iga teekond saab kord otsa. Ikka ja jälle pöördume ringreisidelt tagasi argiellu. Elus juhtub ainult üks kord, kui teekond lõpeb maisest elust lahkumisega ja vabastab muredest. Jääjatele on lahkumishetk valus, eriti mida lähedasemad olime- abikaasa, lapsed, lapselapsed, õde, vend ...

Juulikuus lahkus viimsele teekonnale kaks tsoorulast, kes meie keskel pikka aega elades jätsid hulgaliselt maha ilusaid mälestusi.

*Mis tulema peab, see tuleb
kel otsa saab aeg, see läheb.
Minnes võtab ta lambist tule
ja süütab taevasse tähe ...*

AAVO THEALANE
2. IX 1937 - 5. VII 2014

ILSE PERLI
15. II 1931 - 28. VII 2014

Trummitüdrukud on alati pilku köitnud. Mariann Puija (vasakul) on esimene tsoorulane Tallinnas üldlaulu- ja tantsupeol, kes trummipulki käes hoidnud. Pilt on tehtud 31. mail 2014 Kubijal. Foto: Kalle Nurk

1869. aastal kirjutas ajalugu Tsooru puhkpilliorkester. Tänavu aga mängis trummitüdrukute rivis esimene tsoorulane – Mariann Puija. Esimesed kogemused suurpeost said mudilaskooris laulvad Kristiina Puija, Janelle Pärna ja Sandra Jõela. Kindlasti on veel palju tsoorulasi, kelle mälestusse jäädvustub tänavune laulu- ja tantsurohke suvi.

*Kalle Nurk,
üldtantsupeoline Lepistu talust*

ÕNNITLEME SÜNNIPÄEVALAPSI

83	POPKO	EFROSIINE	24.07.1931	Tsooru küla
83	RAIDMA	RAIVO	19.07.1931	Tsooru küla
81	LUIK	KUNILDA	14.07.1933	Luhametsa küla
78	SILD	LIDIA	18.07.1936	Kikkaoja küla
73	SARAPU	AINO	14.07.1941	Savilõovi küla
72	VAAB	HEILI	17.07.1942	Tsooru küla
62	HELSTEIN	TULJU	31.07.1952	Savilõovi küla
62	SAAREMÄGI	TOIVO	20.07.1952	Kikkaoja küla
60	HANSMAN	HEINAR	04.07.1954	Savilõovi küla
58	HILLAK	TIINA	30.07.1956	Tsooru küla
58	TAMMIKSAAR	TIINA	30.07.1956	Kikkaoja küla
57	HELSTEIN	RUTH	21.07.1957	Savilõovi küla
56	PÖLDRA	TOIVO	15.07.1958	Roosiku küla
53	SAAVO	INGE	25.07.1961	Tsooru küla
52	LADVIG	MADIS	02.07.1962	Savilõovi küla
51	KOHA	AIGAR	10.07.1963	Viirapalu küla
82	RAIDMA	JOHANNA	13.08.1932	Roosiku küla
77	PUKK	ÜLO	17.08.1937	Litsmetsa küla
76	VÄITS	ENDA	24.08.1938	Kikkaoja küla
75	HOLLO	TIIU	13.08.1939	Kikkaoja küla
75	MEIER	ELMO	15.08.1939	Tsooru küla
75	PUKK	VIIU	25.08.1939	Litsmetsa küla
71	HÄRMALA	ELLE	03.08.1943	Litsmetsa küla
71	KOCH	MATI	17.08.1943	Luhametsa küla
70	ROOD	ENN	28.08.1944	Tsooru küla
62	GEIER	HELI	01.08.1952	Tsooru küla
61	ILVES	AGU	12.08.1953	Savilõovi küla
58	OJA	KÜLLI	03.08.1956	Viirapalu küla
57	SISAS	LIIDIA	05.08.1957	Tsooru küla
56	RISTISAAR	SIRJE	06.08.1958	Tsooru küla
55	JÕGI	JULIUS	18.08.1959	Luhametsa küla
54	KIKAS	EDA	14.08.1960	Tsooru küla
51	JOOSU	EEVI	10.08.1963	Tsooru küla

Tsooru kandi rahva teabeleht

KÜL A L E H T

Väljaandja: MTÜ Tsooru Koidukiired

Toimetaja Kalle Nurk tel: 5193 0084

Kuulutused ja kaastööd: kalle@antsla.ee Külaleht Internetis: <http://tsoorukant.planet.ee>